

protestantski plemiči in s tem konča protestantizem pri Slovencih. Le pri delu ogrskih Slovencev se je še ohranil in v koroški slovenski občini Zagoriče v kanalski dolini. Ob sklepu protestantske dobe bi pričakovali, da bo napisal Gruden par odstavkov o pomenu protestantizma za Slovenstvo. Menda namenoma ni hotel o tem razpravljati. Povedati bi bil moral, da nas je učila reformacija brati in pisati v domačem jeziku, da je šele ona opozorila na slovenski jezik, in da smo tedaj prvič aktivno nastopili na slovstvenem polju. Pokazati bi bil moral Dalmatinovo biblijo poleg Hren-Čandikovih „Evangelijev in listov“ in povedati, da so izdali slovenski pisatelji kot protestantje v malo letih 50.000 slovenskih knjig. Lahko bi bil tudi povedal, da Trubar kot reformator ne dosega sicer Lutra ali Husa ali Wiclifa, da pa je kljub temu njegov nastop tudi pri nas pomenil boj za svobodno mišljenje in razmišljanje. Gruden trdi, da se začenja za nas z nastopom Hrenovim nova kultura in sicer katoliško-romanska. Nova kultura se res začenja in sicer katoliška, romanska in nemška, a ne slovenska. Kolikor se je še gojila slovenščina, je bil skoro sto let le vpliv protestantizma. — V četrtem zvezku je našteval Gruden razne vzroke protestantizma. Da je bila katoliška duhovščina sama kriva največ, je tedaj le mimogrede omenil. Sedaj koncem knjige pa mora javno priznati, da je duševna in нравna propalost duhovščine tekom 16. stoletja dala največ povoda, da je luteranstvo uspešno prodiralo (str. 855). Tudi Grudnova knjiga nam nudi o samostanskem življenju na Slovenskem jako žalostno sliko, dasi je Gruden v tej knjigi marsikaj izpustil ali le mimogrede omenil, kar je drugod obširneje razpravljal.

Sredi najživahnejšega delovanja slovenskega protestantstva se je začel zopet dvigati slovenski in hrvatski kmet ter aktivno posezati v tedanje socijalne in politične razmere. Leta 1573 je izbruhnil veliki slovensko-hrvatski kmečki upor. Gruden ga opisuje obširno in jako simpatično. Prav izvaja Gruden, da veliki upor leta 1573 ni zgolj socijalnega in gospodarskega značaja, temveč tudi političnega. Slovenski in hrvatski kmet mislita prva na narodno avtonomijo: za vse slovenske in hrvatske pokrajine naj se ustanovi v Zagrebu skupna cesarska vlada, odvisna samo od cesarja. Koliko življenja in agilnosti pomenja 16. stoletje za Slovence! K popisu turških bojev naj bi pridejal pisatelj majhen zemljevid, vsaj takega, kakršnega je narisal za kmečke upore.

J. Breznik.

„Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti“ v Zagrebu je izdala drugo serijo svojih publikacij za leto 1914. Poročam tu o knjigah, ki spadajo v histor.-filologični in filozofično-juridični razred akademije.

„Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije“ (XII. zvezek, v. 80. 775 str.), ki ga je prej urejeval T. Smičiklas, je uredil arhivski tajnik Emilij pl. Laszowski. Ta obsežni zvezek obsega listine od 1351—1359.

„Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika“, ki izhaja že od l. 1881, urejuje sedaj novi predsednik akademije, Tomo Maretić. Obširno zasnovano delo je dospelo do besede „nažvokati se“.

Akademik Vladimir Mažuranić je izdal peti zvezek juridično-jezikovnega slovarja: „Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik“.

„Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium“ (vol. XXVII) prinašajo pisma opata Štefana Gradića Dubrovčana, pisana senatu republike dubrovniške, ki jih je priobčil in z obširnim uvodom opremil letošnji rektor univerze dr. Körbler. Št. Gradić (roj. 1613) nam je bil do zdaj najbolj znan kot izdajatelj Palmotičeve „Kristijade“. Iz pričujoče publikacije pa spoznavamo

v njem spretnega diplomata, ki je svoje rodno mesto zastopal pri rimski kuriji in si je pridobil pri papežu dober glas zlasti tudi kot odličen latinski pesnik.

„Rada“ je izšla 205. knjiga. Dr. Ivan Kasumović je zaključil svojo študijo o vplivu staroklasičnih pesnikov na dubrovniško lirsko poezijo (str. 1—117). Take razprave so kočljive zlasti zato, ker so brezdvomni tudi vplivi italijanske književnosti na dubrovniško literaturo ter je vsled tega često težko reči, ali so Dubrovčani bili pod direktnim vplivom staroklasičnih pesnikov, ali pa so ti na nje delovali le po posredovanju italijanske renesance. Kasumović ustalja v svoji študiji sledeče rezultate: Dubrovniški pesniki so bili klasično izobraženi, vendar so poznali rimsko književnost mnogo bolj nego grško. Dokler je dubrovniška književnost cvela (v 16. in 17. stoletju), so staroklasični vplivi močni pri najboljših pesnikih, močnejši nego pri diletantih. Ko je propadala (koncem 18. stoletja), so pesmarji podlegli takim vplivom baš zato, ker so bili slabi pesniki in niso imeli samotvorne sile. Svoje vzore so si dubrovniški liriki izbirali brez pravega okusa: za staro eolsko liriko se ne brigajo; o Pindaru ni sledu, pravzaprav tudi o Anakreontu ne; Teokrit je deloval le preko Vergilija. Sledove najdemo vsem rimskim lirikom od Katula do Klavdija Klavdijana. Za liriko, ki ji ni ljubav predmet, ne marajo; dobrega satirika, ki bi nam dal izrazito socijalno sliko svojega časa, Dubrovnik nima; refleksivni značaj Horacijeve lirike se Dubrovčanom ni prilegal. Dubrovniška ljubavna poezija ni tisti iskreni izraz konkretnih čustev, često zelo čutnih, ki jih kaže rimska lirika. Ovidij je sicer glavni vzor dubrovniške erotike, a bolj njegove „Heroide“ nego „Amores“, kjer je lascivnost večja. Tibulov in Propertijev vpliv je bil majhen, enako Katulov. Močan je pa vpliv Vergilijev in sicer v pastirski poeziji. So slučaji, da so dubrovniški pesniki prepesnili cele latinske ali grške pesmi. Včasih so prevzeli le idejo ali kontaminirali misli več pesmi, drugič zopet so posneli le poedine misli, opise in slike in seveda trope in druge pesniške okraske. Vse te vplive si je večinoma tolmačiti kot nezavedne učinke staroklasične poezije na ljudi, ki so bili v njej dobro načitani. Ne da se tajiti, da so neki slučaji zares plagijati, samo da v onih časih plagijatstvo ni imelo take odioznosti na sebi kakor dandanes. — Dr. Iv. Strohal priobčuje razpravo o individualni lastnini pri Irokezi. Irokezi so bili ameriški „narod“, ki je v 16. in 17. stoletju živel in bil „bič božji“ v pokrajini današnjega New-Yorka. Ali ni ta predmet nekoliko oddaljen od Jugoslovanske akademije? Ni; zato ne, ker razni „učenjaki“, kjer nimajo drugih argumentov in primerov o primitivnih pravnih uredbah, omenjajo vedno Irokeze 17. stoletja in — današnje južne Slované. Strohal razčinja poročila zlasti o irokeških narodnih zadrugah. Ta poročila so silno nezanesljiva in izvirajo deloma iz najboljšega idilskega epa največjega ameriškega pesnika Longfellowa („Song of Hiavatha“), ki je vsakemu ameriškemu izobražencu znan izza mladih let in mu rano vcepi predsodke o idilskih družabnih razmerah takozvanih Indijancev. Namera dr. Strohala je bila pokazati, kako lahkomišelnost se postopa pri prikazovanju primitivnih razmer „divjih“ narodov. Saj moreš čitati celo o današnjih Jugoslovanih, da se v mnogih okrajih „Srbije, Kroacije in avstrijske Slavije“ zemljišče skupno obdeluje za vse selsko prebivalstvo in da se samo dohodek vsako leto deli, „ali da ima v nekem kraju „Ilija Herceg“ hišni gospodar od davnine v župi (= zadrugi) vso očetovsko in svečeniško oblast. Po strani ošvrkuje pisatelj tudi naše ljudi polpreteklih dob, ki so toliko sanjarili in pisarili o idili zadrug itd. — Prof. Gj. Körbler je priobčil četvero prispevkov o Gunduliću in njegovem „Osmanu“. Dosedanja trditev, da je Gundulić bil učenec jezuitskih šol, je kriva; zakaj v dobi Gundulićevega razvoja (v prvi polovici 17.

stoletja) jezuiti še vobče v Dubrovniku niso imeli šol. V zapisnikih dubrovniškega senata se o jezuitih poroča sicer prvič že 1583, a Dubrovčani se niso posebno trgali za nje; zasebno se je mudil pač mimogrede kak jezuit v Dubrovniku, a šolo je red dobil v mestu šele 1658. Drugo vprašanje, ki ga rešuje prof. Körbler, je o virih, ki jih je rabil Gundulić za svojega „Osmana“. Doslej se je mislilo, da so mu med drugim služila poročila dubrovniških poslancev v Carigrad; Körblerju se je posrečilo, v dubrovniškem arhivu najti pisma, ki kažejo, da je bil dubrovniški senat sproti natančno poučen o carigrajskih dogodkih. Manjkajo pa ravno poročila o l. 1621/22. Körbler ugiblje, da so ta poročila iz arhiva izginila prav radi „Osmana“ in sicer najbrž pred 100 leti, ko se je zadnji tajnik republike dubrovniške Volantić bavil s študijami o Gundulićevem epu. Nadalje razpravlja pisatelj o tem, ali znani dopolnitvi „Osmana“, Sorkočevićeva in Mažuranićeva, naravno nadaljujeta niti dogodkov, ki jih je v prvih spevih zasnoval Gundulić. Pri tem vprašanju, ki sta se z njim že pred desetletji obsežneje bavila zlasti Pavić in Marković, razkriva Körbler nesoglasja dopolnkov z Gundulićevim zasnutkom. — Prof. T. Maretić je priobčil tri majhne priloge o naši narodni epiki: priča o hudobnem sinu; kdo je Ivan Senjamine; priča o obriti bradi.

V „Zborniku za narodni život i običaje južnih Slavena“ (knjiga XIX., zv. 2), ki ga ureja prof. dr. Dragotin Boranić, se nahaja konec narodopisne monografije o Samoboru, ki jo je sestavil tamošnji nadučitelj Milan Lang. Ta monografija, ki obsega v posebnem odtisku nad 1000 strani, utegne biti izmed najobsežnejših takih spisov. Slovence zanima tem bolj, čim bliže je Samobor kranjski deželi. Samoborci poznajo izmed vseh sosednjih dežel najbolj Kranjsko, kamor zahajajo v trgovskih, obrtnih in drugih poslih; „Kranjec“ in „Slovenec“ sta jim identična. Seveda pred železnicami je bil promet Samobora s slovenskimi deželami še čisto drugačen nego dandanes. Ves promet je šel takrat iz Samobora preko Ljubljane v Trst; štajerski „kirijaši“ (vozniki) in gorenjski flosarji so polnili samoborske prodajalne in gostilne; dandanes Štajerec in Gorenjec komaj znata za Samobor. Politično je bil Samobor s Kranjsko zvezan za francoske okupacije pred 100 leti. Spominov na francosko dobo omenja pisatelj precej mnogo. Samoborci so takrat nosili še „kečke“ in glavnik v njih; morali so baje Francoze tudi zibati in odtod pregovor: „Mu bo presedlo, kakor Francozom zibanje“. — Andrija Bertulin opisuje lov v Belem na Cresu, Ivan Zovko pa ženske rokotvorine v Bosni in Hercegovini. Vladimir Arđalić podaja nekaj narodnih pripovedek iz Bukovice v Dalmaciji itd. — Urednik Boranić poroča obširneje tudi o IX in X. letniku mariborskega „Časopisa za zgodovino in narodopisje“.

Dr. Fr. Ilešič.

Dr. Jos. Karásek, Počátky literárních styků česko-slovinských. Vlčkova Osvěta 1915, str. 799—807.

Znani češki slovstveni zgodovinar J. Karásek je objavil pismo M. Majarja-Ziljskega iz l. 1857, namenjeno J. Němcu, soprogu pisateljice Božene Nemcove, ki je takrat služboval kot prov. oficijal v Beljaku. Dopisu je Majer priložil nekaj beležk iz svoje zbirke slovenskih narodnih običajev, med njimi popis otroških iger; v njem govori o svojih literarnih načrtih in toži o neugodnih razmerah, v katerih živi. Objavitelj je dodal pismu obširen komentar.

Š.

